

JURIDINIŲ ASMENŲ ADMINISTRACINĖ ATSAKOMYBĖ: KALTĖS NUSTATYMO
PROBLEAMOS IR SPRENDIMO BŪDAI

Doktorantas Linas Meškys

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Administracinės teisės ir proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 45
Elektroninis paštas linas@adv.lt*

Pateikta 2005 m. spalio 3 d., parengta spausdinti 2006 m. kovo 22 d.

Santrauka. Straipsnyje analizuojama teoriniu ir praktiniu požiūriu aktuali juridinio asmens, kaip administracinės atsakomybės subjekto, teorinė problema, atskleidžiamos juridinių asmenų kaltės nustatymo problemos, siūlomi galimi sprendimo būdai, taip pat apžvelgiamos juridinio asmens, kaip administracinės atsakomybės subjekto, reglamentavimo tendencijos Lietuvoje, Rusijoje ir Prancūzijoje.

Siekiant atskleisti kaltės nustatymo juridiniams asmenims problematiką bei pasiūlyti sprendimo būdus, straipsnyje iš pradžių aptariamos juridinio asmens esmės aiškinimo teorijos, pateikiama juridinio asmens sąvoka ir požymiai, administracinės atsakomybės sąvoka, atsiradimo pagrindas ir būtinasis požymis. Šiame darbe taip pat atskleidžiamas glaudus administracinės ir baudžiamosios atsakomybių ryšys. Analizuojama kaltės nustatymo juridiniams asmenims problematika taikant administracinę atsakomybę, pasitelkus teorijas, kuriomis nustatoma juridinių asmenų kaltė baudžiamojoje atsakomybėje.

Autorius, remdamasis trimis juridinio asmens atsakomybės teorijomis, straipsnio pabaigoje suformuluoja išvadas.

Pagrindinės sąvokos: juridinis asmuo, administracinė atsakomybė, kaltė, netiesioginės atsakomybės teorija, *alter ego* (identifikacijos) teorija, *corporate culture* teorija.

IŽANGA

Juridinių asmenų atsakomybės klausimas daugelį metų buvo laikomas problemišku dėl to, kad juridiniai asmenys laikyti teisinėmis fikcijomis, buvo sunku rasti adekvačias baudžiamąsias priemones – sankcijas, nebuvę įmanoma nustatyti juridinių asmenų kaltės.

Laikui bėgant rasti kai kurių juridinių asmenų atsakomybės problemų sprendimo būdai. Juridinio asmens fikcijos teoriją pakeitė perspektyvesnė realybės teorija, pripažinusi, kad juridinis asmuo neturi būti tapatinamas su jį sudarančiais fiziniais asmenimis. Nustačius juridiniams asmenims pinigines baudas, buvo išspręsta baudžiamųjų priemonių – sankcijų problema, tačiau juridinių asmenų kaltės nustatymo klausimas teoriniu bei praktiniu požiūriu buvo ir tebėra aktualus bei diskutuotinas.

Norint juridinio asmens veiką kvalifikuoti kaip teisės pažeidimą, būtina nustatyti juridinio asmens kaltę. Kaltė siejama tik su žmonėms būdingomis savybėmis – mąstymu, protine veikla, psichine būkle, o juridinis asmuo, nors ir turintis savo teisinį identitetą bei visuotinai

pripažįstamas savarankišku teisinių santykių dalyviu, nėra žmogus, jis negali savarankiškai mąstyti bei suvokti savo veiksmų esmės, neįmanoma nustatyti jo psichinės būsenos arba protinės veiklos.

Juridinio asmens kaltės nustatymas nėra laikomas problemišku tik juridinio asmens civilinės atsakomybės atveju, nes galioja skolininko kaltės prezumpcija, t. y. kaltė yra preziumuojama, jos nereikia įrodinėti. Baudžiamojoje ir administracinėje atsakomybėje galioja nekaltumo prezumpcijos principas. Vadinasi, pagrindinė problema, su kuria susiduriama analizuojant juridinio asmens administracinės atsakomybės aspektus, – juridinio asmens kaltės nustatymo problematika.

Šiame straipsnyje nagrinėjama juridinio asmens, kaip administracinės atsakomybės subjekto, teorinė problematika, kartu išsiaiškinamos dabartinės juridinio asmens, kaip administracinės atsakomybės subjekto, reglamentavimo tendencijos kai kuriose šalyse, bandoma apžvelgti juridinių asmenų kaltės nustatymo problematiką bei pasiūlyti galimus sprendimo būdus. Straipsnio tyrimo objektas – juridinio asmens administracinė atsakomybė, kurią taikant reikia nustatyti kaltę. Straipsnio

tiksias – teoriniu ir praktiniu požiūriais išanalizuoti aktualią kaltės nustatymo juridiniams asmenims problemą bei pasiūlyti galimus sprendimo būdus. Straipsnio uždaviniai – apžvelgti juridinių asmenų administracinės atsakomybės reglamentavimo ir kaltės nustatymo aspektus Lietuvoje, Rusijoje ir Prancūzijoje. Nors straipsnyje remiamasi kelių valstybių patirtimi, taikomas metodas nebus lyginamasis, t. y. darbo tikslas nėra palyginti skirtingų šalių juridinių asmenų, kaip administracinės atsakomybės subjektų, reglamentavimą arba kaltės nustatymo problematiką. Straipsnyje taikomi analitinis, loginis ir aprašomasis metodai.

JURIDINIO ASMENS ESMĖS AIŠKINIMO TEORIJS

Teisės literatūroje teigiama, kad „juridinio asmens (angl. – *legal person*, pranc. – *personne morale*, vok. – *juridische Personen*), kaip teisinių santykių objekto, institutas buvo minimas jau Hamurabio kodekse“ [1, p. 88–89]. Senovės romėnų teisė teisių ir pareigų subjektu laikė ne tik konkretų žmogų, bet ir tam tikrus abstrakčius subjektus, t. y. žmonių asociacijas [2, p. 248].

Užsienio šalių civilinės teisės teorijoje skiriamos trys pagrindinės teorijos, gvildenančios juridinio asmens problemą. Tai fikcijos, realybės teorijos ir teorija, neigianti juridinio asmens reikalingumą [1, p. 143].

XIII amžiuje Romos popiežius Inokentijus IV davė pradžią vadinamajai „fikcijos“ teorijai. Jis nurodė, kad juridinis asmuo egzistuoja tik žmonių sąmonėje kaip jų sąmonės produktas, jis neturi nei kūno, nei valios, o veikia tik jo narių – žmonių dėka. Taigi juridinis asmuo yra *persona ficta*, t. y. dirbtinis teisės subjektas, neturintis žmogui būdingų atributų, tačiau dalyvaujantis įvairiuose santykiuose savo, o ne jį sudarančių narių vardu [2, p. 125].

Fikcijos teorijos šalininkai tvirtina, kad juridinis asmuo yra personifikuotas žmonių susivienijimas, sudarantis atskirą asmenį, kuris nėra gyva būtybė. Juridinis asmuo – tai fikcija, maskuojanti bendrą susivienijimo narių turta. Kartais tvirtinama, kad juridinio asmens fikcija – tai procedūra, kurią įstatymo leidėjas nustato tam tikriems žmonių susivienijimams [3].

Fikcijos teorijai oponuoja realybės (organinė) teorija, teigianti, kad juridinis asmuo – jungtinis asmuo, kurio negalima tapatinti su jį įsteigusiais ir jį sudarančiais žmonėmis [1, p. 143]. Anot realybės teorijos šalininkų, „jo [juridinio asmens] teisių ir pareigų apimtis, paskirtis nevisiškai sutampa su į jo sudėtį įeinančių fizinių asmenų teisėmis ir pareigomis. Juridinis asmuo turi savo valią, kurią formuoja ir išreiškia jį sudarantys žmonės“ [1, p. 143]. Juridinis asmuo netgi sulyginamas su nepilnamečiu asmeniu, kuris be tėvų pagalbos negali atlikti teisinių veiksmų. Juridinio asmens „tėvais“ laikoma administracija, kurios padedamas juridinis asmuo dalyvauja teisiniuose santykiuose [3]. Realybės (organinė) teorija pagrindė ir baudžiamosios atsakomybės taikymo juridiniam asmeniui galimybę [4, p. 177].

Trečia teorija – juridinio asmens neigimo teorija. Šios pažiūros šalininkai teigia, kad teisėje reikėtų atsi-

sakyti fikcijų [1, p. 143]. Jie taip pat laikosi nuomonės, kad nereikėtų tikrovės maskuoti teisinėmis fiktyviomis sąvokomis, įskaitant ir juridinio asmens sąvoką [1, p. 143]. Juridinis asmuo tėra tik tam tikrų individų grupei priklausantis kolektyvinis turtas [3], – tvirtina juridinio asmens neigimo teoretikai.

JURIDINIO ASMENS SĄVOKA IR POŽYMIAI

Juridinio asmens sąvoka dažniausiai apibrėžiama nurodant juridinio asmens požymius.

Lietuvoje juridinio asmens apibrėžimas pateikiamas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse: „Juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme“ [5, 2.33 str. 1 d.]. Taigi apibrėžime išskiriami svarbūs juridinio asmens požymiai: galėjimas savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu arba atsakovu teisme, juridinį asmenį personifikuojančio firmos vardo turėjimas.

Užsienio teisinėje literatūroje teigiama, kad juridinio asmens esmė – atskiras juridinio asmens teisinis tapatumas, nesutampantis su fizinių asmenų, sukūrusių juridinį asmenį, teisiniu tapatumu [6, p. 20]. Iš esmės tai yra juridinio asmens veiklos trukmės neapibrėžtumas ir egzistavimas nepriklausomai nuo jo dalyvių pasikeitimo arba pasibaigimo [2, p. 250].

Kiti požymiai, pagal kuriuos apibrėžiama juridinio asmens sąvoka, – savarankiški juridinio asmens interesai ir tikslai, nesutampantys su jo dalyvių individualiais tikslais [2, p. 250], juridinio asmens turtas, atskirtas nuo jo dalyvio turto, bei savarankiška juridinio asmens civilinė atsakomybė už savo prievoles tik savo turtu [6, p. 20].

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas nustato, kad juridiniai asmenys skirstomi į viešuosius ir privačiuosius [5, 2.34 str. 1 d.]. Kodeksas pateikia viešųjų juridinių asmenų sąvoką ir taip pat nustato, kad privatieji juridiniai asmenys yra juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti privačius interesus [5, 2.34 str. 3 d.].

ADMINISTRACINĖS ATSAKOMYBĖS SĄVOKA, ATSIKADIMO PAGRINDAS IR BŪTINISIS POŽYMIS

Administracinė atsakomybė yra savarankiška atsakomybės rūšis, taikoma kaltiems asmenims, padariusiems administracinius teisės pažeidimus, skiriant jiems įstatymų numatytas administracines nuobaudas siekiant kovoti su teisės pažeidimais, užtikrinti teisėtumą ir teisėtvarką [7, p. 14].

Pateiktoje administracinės atsakomybės sąvokoje nurodyti svarbūs administracinės atsakomybės bruožai: administracinė atsakomybė yra savarankiška teisinė atsakomybės rūšis, jos atsiradimo pagrindas – padarytas administracinis teisės pažeidimas, už kurį valstybė pažeidėjui taiko administracines nuobaudas.

Vienas iš administracinės atsakomybės principų yra nekaltumo prezumpcijos principas. Kaip teigia P. Petkevičius, „kitais tariant, traukiamas atsakomybėn

asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta įstatymų nustatyta tvarka“ [8, p. 28]. Tai, kad asmenys administracinę atsakomybę už administracinius teisės pažeidimus gali būti traukiami tik esant kaltei, patvirtina A. Abramavičius ir V. Mikelėnas: „Veikos kaltumas reiškia, kad veika turi būti padaroma tyčia arba neatsargiai. Kaltės buvimas – tai būtinas administracinio teisės pažeidimo požymis. Nesant kaltės, veika negali būti pripažinta administraciniu teisės pažeidimu, o asmuo patrauktas administracinę atsakomybę. Asmuo atsako tik už kaltai padarytą teisės pažeidimą“ [2, p. 13].

ADMINISTRACINĖS IR BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBIŲ TARPUSAVIO RYŠYS

Administracinė atsakomybė, kaip savarankiška teisinės atsakomybės rūšis, daugeliu bruožų artima kitoms teisinės atsakomybės rūšims – baudžiamajai, drausminei ir civilinei [7, p. 27]. Turbūt glaudžiausiai administracinė atsakomybė siejasi su baudžiamąja atsakomybe.

Teisės teorijoje pabrėžiama, kad baudžiamoji ir administracinė atsakomybė numatyta baudžiamosios ir administracinės teisės normose. Ši atsakomybė yra vieša, t. y. atsakomybėn patraukia valstybė [9, p. 229], ir baudžiamojoje, ir administracinėje atsakomybėje (kitaip nei esant civilinei atsakomybei) galioja pažeidėjo nekaltumo prezumpcijos principas. Siekdama asmenį patraukti baudžiamajon arba administracinę atsakomybę, valstybė turi įrodyti prasižengusio asmens kaltę. Kaltės samprata abiejų atsakomybių kontekste yra vienoda. Baudžiamosios teisės literatūroje teigiama, kad „kaltė – tai asmens psichinis santykis su daroma pavojinga veika (veikimu arba neveikimu) ir pasekmėmis“ [10, p. 198]. Administracinėje atsakomybėje „kaltės turinį sudaro asmens psichinis santykis su padaryta veika ir jos padariniais“ [7, p. 57].

Administracinė atsakomybė taikoma už administracinius teisės pažeidimus, o baudžiamoji – už nusikaltimus. Nepaisant skirtingo šių atsakomybių taikymo pagrindo, neretai administracinio teisės pažeidimo ir nusi kaltimo skirtumas tampa labai nedidelis. Naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse atsirado naujas institutas – baudžiamasis nusižengimas [11, 12 str.], kurio padarymas, kaip ir administracinio teisės pažeidimo padarymo atveju, neužtraukia teistumo ir savo esme panašus į administracinį teisės pažeidimą. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse nustatyta, kad administracinė atsakomybė už šiame kodekse numatytus teisės pažeidimus atsiranda, jeigu savo pobūdžiu šie pažeidimai pagal galiojančius įstatymus neužtraukia baudžiamosios atsakomybės [12, 9 str. 2 d.]. Vadinasi, administracinė atsakomybė yra tarsi švelnesnės formos baudžiamoji atsakomybė. Kaip teigia S. Šedbaras, „administracinė atsakomybė taikoma už mažiau pavojingas visuomenei veikas, kuriomis dažniausiai kėsinama į nustatytą valstybės valdymo tvarką“ [13].

Nors administracinės sankcijos yra švelnesnės negu baudžiamosios sankcijos ir nesukelia sunkių teisinių padarinių, sankcijų esmė ir tikslai yra panašūs. Bendras

baudžiamosios ir administracinės atsakomybės poveikių priemonių bruožas yra tai, kad jos taikomos siekiant kaltą asmenį nubausti, jį perauklėti ir išpėti, kad jis, taip pat ir kiti asmenys nedarytų teisės pažeidimų [7, p. 28]. Be to, administracinių ir baudžiamųjų sankcijų tikslas nėra kompensuoti patirtą žalą. P. Petkevičius teigia: „Jos [administracinės nuobaudos], kaip ir kriminalinės bausmės, yra represinio, prievartinio pobūdžio sankcijos, kuriomis vykdoma specialioji ir bendroji teisės pažeidimų prevencija“ [7, p. 74].

Taigi yra glaudus administracinės ir baudžiamosios atsakomybių ryšys, o juridiniams asmenims taikant administracinę arba baudžiamąją atsakomybę, susiduriama su ta pačia kaltės nustatymo problema. Analizuojant kaltės nustatymo juridiniams asmenims problematiką taikant administracinę atsakomybę, galima pasitelkti teorijas, kuriomis remiantis nustatoma juridinių asmenų kaltė taikant baudžiamąją atsakomybę.

JURIDINIO ASMENS NETIESIOGINĖS ATSAKOMYBĖS (*VICARIOUS LIABILITY*) TEORIJA

Anglų kalbos žodis „*vicarious*“ reiškia „atliekantis už kitą, pavaduojantis“ [14]. „*Vicarious liability*“ – „atsakomybė už kitų asmenų veiksmis padarytą žalą, netiesioginė atsakomybė“ [14].

Netiesioginės atsakomybės teisinė koncepcija nustato teisinę atsakomybę už padarytą žalą nepaisant to, kad atsakomybėn traukiamas asmuo gali būti nepadaręs nieko blogo. Kitais žodžiais tariant, asmuo gali būti atsakingas už kito asmens veiksmus [15].

Juridinių asmenų atžvilgiu netiesioginė atsakomybė (*vicarious liability*) dažnai pasireiškia per „*respondiat superior*“ doktriną, pagal kurią juridiniam asmeniui kyla teisinė atsakomybė už neteisėtus savo pavaldinio, darbuotojo, agento arba kitų asmenų, už kuriuos juridinis asmuo yra atsakingas, veiksmus [15].

Netiesioginės atsakomybės doktrina išsivystė deliktinės atsakomybės kontekste, tačiau vėliau ja remtasi juridiniams asmenims taikant baudžiamąją atsakomybę. Be to, pagal šią doktriną juridiniai asmenys buvo traukiami atsakomybėn už administracinius pažeidimus, kurie buvo laikomi absoliučios atsakomybės nusikaltimais, nereikalavusiais kaltės (*mens rea*) įrodymo [16].

Remiantis šia teorija, jeigu juridinio asmens darbuotojas arba kitas asmuo, už kurį juridinis asmuo yra atsakingas, neviršydamas įgaliojimų, veikdamas juridinio asmens vardu ir naudai savo kaltais veiksmais pažeidžia įstatymą, jo kaltė perkeliama juridiniam asmeniui. Dėl to juridinis asmuo tampa atsakomybės subjektu.

Rėmimasis netiesioginės atsakomybės (*vicarious liability*) teorija taikant juridiniam asmeniui baudžiamąją atsakomybę teisės literatūroje kritikuojamas. Teigiama, kad ši teorija iškreipia kaltės (*mens rea*) doktriną [16]. Pagal šią teoriją fizinio asmens – pažeidėjo – kaltė automatiškai priskiriama kitam asmeniui, kuris nusikaltimo nepadarė, t. y. juridinis asmuo traukiamas baudžiamajon atsakomybėn, jam taikomos baudžiamosios

prievartos priemonės už veiksmus, kurių jis, kaip atskiras vienetas, nepadarė. Teisės teorijoje tvirtinama, kad „baudžiamoji atsakomybė visada yra asmeninė: atsakotas asmuo, kuris padarė nusikaltimą“ [9, p. 229]. Netiesioginės atsakomybės (*vicarious liability*) teorija, nors ir kritikuojama, išsprendžia juridinio asmens kaltės nustatymo problemą.

Netiesioginės atsakomybės (*vicarious liability*) teoriją galima būtų pritaikyti traukiant juridinius asmenis administracinėn atsakomybėn ir nustatant jų kaltę. Juridiniai asmenys gali būti traukiami administracinėn atsakomybėn už kaltais veiksmais arba dėl neveikimo padarytą administracinę teisės pažeidimą. Kaip jau minėta, susiduriama su teorine kaltės priskyrimo abstrakčiam dariniui problema. Netiesioginės atsakomybės (*vicarious liability*) teorija išspręstų minėtą problemą – juridinio asmens kaltę galėtų būti nustatoma perkeliant juridinio asmens dalyvio – fizinio asmens, padariusio administracinę teisės pažeidimą, kaltę. Be abejo, juridinio asmens dalyvio – fizinio asmens administracinėms teisės normoms priešingi veiksmai/neveikimas turi būti atliekami neviršijant įgaliojimų ir veikiant juridinio asmens vardu bei jo naudai. Juridinio asmens dalyviui viršijus savo įgaliojimus arba veikiant priešingai juridinio asmens tikslams, juridiniam asmeniui kaltė nebūtų perkeliama, nekiltų ir administracinė atsakomybė.

JURIDINIO ASMENS ALTER EGO (IDENTIFIKACIJOS) TEORIJA

Kita plačiai taikoma juridinio asmens atsakomybės teorija – „*alter ego*“ arba dar kitaip vadinama „identifikavimo teorija“. Šia teorija dažniausiai remiamasi taikant juridiniams asmenims baudžiamąją atsakomybę. Remdamiesi analogija bandysime *alter ego* (identifikacijos) teoriją pritaikyti juridinio asmens administracinės atsakomybės kontekste.

Alter ego (identifikacijos) teorijos atsiradimo priežastis buvo siekis juridinius asmenis patraukti atsakomybėn už teisės pažeidimus, reikalaujančius įrodyti psichinę/protinę tyčią, neatsargumo bei nerūpestingumo elementą [17]. Pagal šią teoriją juridinis asmuo yra sutapatinamas su savo dalyviais – fiziniais asmenimis, kurie juridinio asmens valdymo procese užima aukščiausias pareigas bei turi lemiamą sprendimų priėmimo teisę [16]. Taigi, jeigu fizinis asmuo arba asmenų grupė, sutapatinta su pačiu juridiniu asmeniu, padaro teisės pažeidimą, atsakomybė kyla ir juridiniam asmeniui [16].

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad fizinis asmuo, padaręs teisės pažeidimą, turi būti juridinio asmens „*ego*“ pagrindinė figūra, juridinio asmens žmogiška išraiška – „*alter ego*“ arba to juridinio asmens „*directing mind*“ [18]. Pagal *alter ego* (identifikacijos) teoriją juridinio asmens dalyvis – fizinis asmuo, vadinamasis „*ego*“, veikia kaip juridinis asmuo, o ne juridinio asmens vardu arba jo naudai, kaip yra netiesioginės atsakomybės (*vicarious liability*) atveju [17].

Byloje *Canadian Dredge & Dock v. R.* teismas pasakė, kad *juridinio asmens ir jo pagrindinio fizinio asmens („directing mind“)* identitetas sutampa tol, kol tas

fizinis asmuo, vykdydamas organizacines funkcijas, veikia neviršydamas juridinio asmens suteiktų įgaliojimų [19]. Kaip ir netiesioginės atsakomybės (*vicarious liability*) teorijoje, *alter ego* (identifikacijos) teorijoje fizinio asmens kaltė perkeliama juridiniam asmeniui. Nenuostabu, kad ir *alter ego* (identifikacijos) teorija dėl kaltės perkėlimo kitam asmeniui susilaukė kritikos taikant juridiniams asmenims baudžiamąją atsakomybę. Reikia pripažinti, kad *alter ego* (identifikacijos) teorija išsprendžia juridinio asmens kaltės nustatymo problemą, todėl manytina, kad ši teorija taip pat galėtų būti taikoma juridinių asmenų administracinės atsakomybės kontekste.

Daugelyje šalių, įskaitant Lietuvą, juridinio asmens vadovo veiksmas sutapatinami su paties juridinio asmens veiksmas. Dažniausiai atsakomybėn traukiamas tik pats juridinio asmens vadovas, o juridinis asmuo administracinės atsakomybės išvengia. Pritaikius *alter ego* (identifikacijos) teoriją, juridinio asmens vadovo, arba „*ego*“, kaltę, veikiant priešingai administraciniam teisės aktams, būtų vertinama kaip paties juridinio asmens kaltė. Už tai galėtų atsakyti ir juridinis asmuo, ir jo vadovas, arba „*ego*“.

Kita vertus, jeigu juridinio asmens „*directing mind*“ arba „*ego*“ veikia, tarkime, apgaulės būdu, viršydamas savo įgaliojimus, priešingai juridinio asmens interesams, vadinasi, išnyksta juridinio asmens ir jo pagrindinio dalyvio tapatumas. Toks asmuo nebelaikytinas juridinio asmens „*ego*“, taigi jo veiksmai turėtų būti kvalifikuojami ne kaip paties juridinio asmens, bet kaip atskiro individo. Tokiu atveju fizinio asmens kaltė nebūtų perkeliama juridiniam asmeniui, taigi ir atsakomybėn juridinis asmuo nebūtų traukiamas.

JURIDINIO ASMENS CORPORATE CULTURE TEORIJA

Bendrosios teisės šalyse buvo išplėtotą trečioji teorija, kuria remiantis galima nustatyti juridinio asmens kaltę ir patraukti juridinį asmenį baudžiamajon atsakomybėn – tai *corporate culture* teorija.

Remiantis *corporate culture* teorija, juridinio asmens kaltė nustatoma tiesiogiai, atsižvelgiant į juridinio asmens sprendimų priėmimo struktūrą, tikslus, vyraujančią mentalitetą įstatymų laikymosi atžvilgiu [18]. Šios teorijos šalininkai teigia, kad juridinis asmuo neturi proto/sąmonės, todėl jo ketinimai turi būti nustatomi pagal juridinio asmens organizavimą bei veiksmus [17]. Nustatant kaltę atsižvelgiama, ar bendra juridinio asmens politika buvo nukreipta į įstatymų nesilaikymą, ar į įstatymų nesilaikymą žiūrima aplaidžiai ir tolerantiškai [18]. Be to, ištiriama juridinio asmens valdymo struktūra, atliekama įstatymų laikymosi stebėseną, darbuotojų skatinimo formos [18]. Pavyzdžiui, juridinis asmuo gali būti nustatęs darbuotojų skatinimo sistemą, nulemiančią teisės aktų pažeidimus. Pagal šią teoriją neapsiribojama raštieskiais juridinio asmens pasiaiškinimais arba atsakymais. Tvirtinama, kad juridinio asmens kaltę gali būti nustatoma tik per tam tikrą laiką stebint juridinio asmens veiksmus, „paslėptas“ ir numanomas juridinio asmens vidaus tvarkos taisyklės [18].

Taigi pagal *corporate culture* teoriją nustatant juridinio asmens kaltę bei siekiant jį patraukti atsakomybėn, nereikia įrodyti atskiro individo kaltės. Minėtais būdais siekiama įrodyti tiesioginę paties juridinio asmens kaltę.

Corporate culture teorijos atsiradimas bei taikymas traukiant juridinius asmenis baudžiamojon atsakomybėn, nustatant jų tiesioginę kaltę išsprendė individo kaltės perkėlimo juridiniam asmeniui problemą, dėl kurios buvo kritikuojamos netiesioginės atsakomybės (*vicarious liability*) bei *alter ego* (identifikacijos) teorijos.

Corporate culture teoriją galima pritaikyti traukiant juridinius asmenis administracinėn atsakomybėn bei nustatant juridinių asmenų kaltę.

Neretai administracinius teisės pažeidimus padariusius juridinio asmens dalyvius, t. y. konkrečius asmenis, ne visada įmanoma nustatyti. Remiantis netiesioginės atsakomybės (*vicarious liability*) bei *alter ego* (identifikacijos) teorijomis, nenustačius konkrečių asmenų – administracinių teisės aktų pažeidėjų – arba nenustačius jų kaltės, būtų neįmanoma juridinį asmenį patraukti administracinėn atsakomybėn. Šią spragą galėtų užpildyti *corporate culture* teorijos taikymas.

Apibendrinant minėtas juridinio asmens atsakomybės teorijas konstatuotina, kad remiantis netiesioginės atsakomybės (*vicarious liability*), *alter ego* (identifikavimo) ir *corporate culture* teorijomis, galėtų būti išspręsta juridinio asmens kaltės nustatymo problema ir dėl to juridinis asmuo galėtų būti traukiamas administracinėn atsakomybėn.

JURIDINIO ASMENS ADMINISTRACINĖS ATSAKOMYBĖS IR KALTĖS NUSTATYMO PROBLEMATIKA LIETUVOS RESPUBLIKOJE

Lietuvos Respublikoje pagrindinis kodifikuotas įstatymas, kuriame numatyta administracinė atsakomybė, yra Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (toliau – ATPK), galiojantis nuo 1985 m. balandžio 1 d.

Administracinės atsakomybės pagrindas – administracinis teisės pažeidimas [7, p. 27]. ATPK numatyta, kad administraciniu teisės pažeidimu (nusižengimu) laikomas teisei priešingas, kaltas (tyčinis arba neatsargus) veikimas arba neveikimas, kuriuo kėsinama į valstybinę arba viešąją tvarką, nuosavybę, piliečių teises ir laisves, į nustatytą valdymo tvarką, už kurį įstatymai numato administracinę atsakomybę [12, 9 str.].

ATPK nėra konkretaus straipsnio, nustatančio, kad administracinės atsakomybės subjektas yra tik fizinis asmuo. Sistemine kodekso straipsnių analizė leidžia manyti, kad kodeksas administracinės atsakomybės subjekto atžvilgiu yra orientuotas į fizinių asmenį. ATPK yra nustatytas amžius, nuo kurio kyla administracinė atsakomybė, kitame straipsnyje numatyta, kad administracinėn atsakomybėn negali būti traukiamas asmuo, kuris, darydamas priešingą teisei veikimą arba neveikimą, buvo nepakaltinamas ir pan. [12, 19 str.]. Nors šie straipsniai apibūdina fizinio asmens požymius, atsakymas į klausimą „ar šiuo metu Lietuvos Respublikoje juridinis

asmuo yra pripažįstamas administracinės atsakomybės subjektu?“ nėra vienareikšmiškas.

Dauguma autorių laikosi nuomonės, kad pagal dabar galiojančius Lietuvos Respublikos teisės aktus administracinės atsakomybės subjektas yra tik fizinis asmuo. Štai P. Petkevičius teigia, kad „juridiniai asmenys administracinių teisės pažeidimų subjektais negali būti. Už padarytus administracinius teisės pažeidimus atsako jų pareigūnai“ [7, p. 50]. Šios pozicijos taip pat laikosi A. Abramavičius ir V. Mikelėnas, teigdami, kad „administracinės atsakomybės subjektais, t. y. asmenimis, kurie traukiami administracinėn atsakomybėn, gali būti tik fiziniai asmenys“ [2, p. 10].

ATPK 2 straipsnyje nustatyta, kad administracinius teisės pažeidimus gali numatyti ir kiti įstatymai. Kol jie neištraukti iš šio kodekso, jie Lietuvos Respublikos teritorijoje taikomi tiesiogiai. Vadinasi, administracinę atsakomybę gali nustatyti ne tik ATPK, bet ir kiti teisės aktai. S. Šedbaras teigia: „be ATPK, yra dar 20 galiojančių įstatymų, kuriuose numatytos vienokios ar kitokios baudos (kartais dar vadinamos ekonominėmis sankcijomis ar tiesiog sankcijomis), kurias [gali] skirti įgalios valstybės valdymo institucijos už valstybės valdymo srities teisės aktų pažeidimus. Visuose juose numatytos baudos verslo subjektams (kartais nurodoma įmonėms, įstaigoms, organizacijoms ar pan.)“ [13].

Vienas tokių įstatymų – Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. Šiame įstatyme teigiama, kad Konkurencijos taryba, nustačiusi, kad ūkio subjektai atliko šio įstatymo draudžiamus veiksmus arba padarė kitus šio įstatymo pažeidimus, turi teisę skirti ūkio subjektams šiame įstatyme nustatytas pinigines baudas [20, 40 str. 1 d. 3 p.]. Kitas įstatymas – Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas. Šiame įstatyme išvardytos valstybės įstaigos, kurios turi teisę skirti įmonėms, įstaigoms, organizacijoms baudas už šio įstatymo pažeidimus [21, 44 str. 1 d.].

Ir už konkurencijos, ir už alkoholio kontrolės įstatymų pažeidimus taikomomis baudomis siekiama nubauti juridinius asmenis už reguliuojamos srities teisės akto pažeidimus, užtikrinti, kad jie laikytųsi įstatymų, kad kiti juridiniai asmenys nedarytų naujų, panašių teisės aktų pažeidimų. Šios baudos savo esme laikytinos administracinėmis nuobaudomis. Administracinė nuobauda skiriama už administracinį teisės pažeidimą, vadinasi, konkurencijos, alkoholio bei kitų įstatymų, numatančių baudas juridiniams asmenims, pažeidimai laikytini administraciniais teisės pažeidimais.

Administracinės atsakomybės pagrindas – administracinis teisės pažeidimas. Tai juridiniams asmenims už konkurencijos arba alkoholio kontrolės įstatymų pažeidimus, t. y. už administracinius teisės pažeidimus, taikoma administracinė atsakomybė bei skiriamos administracinės nuobaudos. Taigi vis dėlto galima teigti, kad juridiniai asmenys Lietuvos Respublikoje pripažįstami administracinės atsakomybės subjektais.

Pažymėtina, kad ATPK projekte juridinio asmens administracinė atsakomybė aiškiai apibrėžta: 12 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad juridinis asmuo atsako tik už administracinius teisės pažeidimus, už kurių padarymą

šio kodekso specialiojoje dalyje numatyta juridinio asmens atsakomybė. ATPK projekto 7 straipsnyje nustatyta, kad asmuo (vadinasi, ir juridinis asmuo) pripažįstamas kaltu padaręs administracinę teisės pažeidimą, jeigu jis šį pažeidimą padarė tyčia arba dėl neatsargumo. Vadinasi, ir galiojančiame ATPK, ir ATPK projekte išlieka nuostata, kad juridinis asmuo gali būti traukiamas administracinę atsakomybę tik esant vienai iš kaltės formų: tyčiai arba neatsargumui. Deja, įstatymų leidėjas apie juridinio asmens kaltę bei jos nustatymo būdą ATPK projekte neužsimena.

JURIDINIO ASMENS ADMINISTRACINĖS ATSAKOMYBĖS IR KALTĖS NUSTATYMO PROBLEMATIKA RUSIJOS FEDERACIJOJE

Rusijos Federacijos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (toliau – RF ATPK) yra pagrindinis kodifikuotas įstatymas, nustatantis administracinę atsakomybę už administracinius teisės pažeidimus Rusijos Federacijoje.

Iki 2002 m. liepos 1 d. galiojusiam RF ATPK administracinės atsakomybės subjektais buvo pripažįstami tik piliečiai (fiziniai asmenys) arba pareigūnai, padarę administracinius teisės pažeidimus [23]. Juridiniams asmenims administracinė atsakomybė nebuvo numatyta.

Rusijoje juridinis asmuo nebuvo pripažįstamas administracinės atsakomybės subjektu, nes manyta, kad administracinius teisės pažeidimus padaro ne pats juridinis asmuo, o juridinio asmens pareigūnas, darbuotojas arba vadovas, todėl baustinas ne juridinis asmuo, bet minėti fiziniai asmenys. Juridiniams asmeniui negali būti taikomos fizinės nuobaudos, t. y. administracinis areštas arba pataisos darbai [23].

Naujasis Rusijos ATPK išplėtė administracinės atsakomybės taikymo ribas [24]. Kodekse nustatyta administracinė atsakomybė juridiniams asmenims, fiziniams asmenims, organizacijoms, nepriklausomai nuo jų juridinio statuso, pareigūnams, taip pat valstybės tarnautojams [24].

Remiantis Rusijos ATPK, administracinė atsakomybė atsiranda tik esant vienai iš kaltės formų, t. y. esant tyčiai arba neatsargumui. Kaltės buvimas yra būtina sąlyga taikyti administracinę atsakomybę ir fiziniams, ir juridiniams asmeniui. Kaltės kriterijus juridiniams asmeniui skiriasi nuo kaltės, nustatytos fiziniams asmeniui. Kaltė juridiniams asmeniui atsiranda tada, kai tas juridinis asmuo neviršydamas savo kompetencijos (galių) nesiima visų reikalingų priemonių, kurios užtikrintų taisyklių ir įstatymų, numatančių administracinę atsakomybę, laikymąsi [25].

JURIDINIO ASMENS ADMINISTRACINĖS ATSAKOMYBĖS IR KALTĖS NUSTATYMO PROBLEMATIKA PRANCŪZIJOJE

Prancūzijoje administracinė atsakomybė apibūdinama kaip valdžios institucijų, įstaigų bei pačios valstybės pareiga kompensuoti asmenims žalą, patirtą dėl ne-

teisėtų valstybės ir jos įstaigų veiksmų (arba neveikimo) vykdant viešojo administravimo funkcijas [26].

Administracinė atsakomybė gali būti taikoma tik esant kaltei [27]. Nuo kaltės formos priklauso, kam bus taikoma administracinė atsakomybė: ar pareigūnui, ar pačiai valdžios institucijai. Administracinės atsakomybės subjektai yra viešieji juridiniai asmenys bei pareigūnai. Administracinės atsakomybės institutas naudojamas nustatyti valstybės ir jos pareigūnų atsakomybę, todėl sąvoka „administracinė atsakomybė“ nevartotina analizuojant privačių juridinių asmenų atsakomybę už administracinių teisės aktų pažeidimus, už kuriuos nustatytos administracinės sankcijos. Klausimas, į kurį reikėtų atsakyti, – ar Prancūzijoje privaçiam juridiniam asmeniui už administracinių teisės aktų pažeidimus taikomos administracinės sankcijos?

Prancūzijos teisė juridinį asmenį pripažįsta savarankišku teisiniu santykių dalyviu, jis nėra tapatinamas su jį sudarančiais fiziniams asmenimis. Teigiama, kad „juridinis asmuo, kaip atskiras teisiniu santykiu subjektas, turi laikytis įstatymų bei atsakyti už jų pažeidimus“ [28]. Šį faktą pagrindžia Prancūzijos baudžiamojo kodekso 121–2 straipsnis, kuriame juridiniam asmeniui (išskyrus valstybę) numatyta baudžiamoji atsakomybė [29].

Prancūzijoje juridinių asmenų atsakomybė – specifinė atsakomybė, reikalaujanti, kad įstatyme, nustatančiame sankcijas už teisės aktų pažeidimus, būtų konkrečiai nurodoma, kad atsakomybės subjektas yra juridinis asmuo ir jam gali būti taikomos sankcijos [30]. Prancūzijoje teigiama, kad teisės pažeidimus gali padaryti tik fiziniai asmenys: juridiniams asmenims atsakomybė gali būti taikoma tada, kai teisės pažeidimą padaro juridinio asmens atstovai arba valdymo organai veikdami juridinio asmens vardu ir jo naudai [31]. Traukiant juridinį asmenį atsakomybėn, jo kaltė nustatoma atsižvelgiant į juridinio asmens atstovo arba valdymo organų kaltę: tyčią, neatsargumą arba aplaidumą [31].

Administracinės sankcijos juridiniams asmenims už valstybės valdymo sričių teisės aktų pažeidimus numatytos skirtinguose įstatymuose. Pavyzdžiui, administracinės sankcijos juridiniams asmenims už prekybos akcijomis taisyklių pažeidimus nustatytos ministerijos, reguliuojančios prekybą akcijomis, dekretu [32]. Kitas pavyzdys – įstatymas, numatantis įmonėms (juridiniams asmenims) administracines sankcijas už aplinkos taršą [33]. Prancūzijos konkurencijos taryba juridiniams asmenims taiko administracines sankcijas už konkurencijos įstatymo pažeidimus [34]. Prancūzijoje teisės pažeidimą gali padaryti tik fizinis asmuo, o juridinio asmens kaltė gali būti įrodyta tik nustačius juridinio asmens atstovo arba valdymo organo kaltę.

IŠVADOS

1. Juridinis asmuo pripažįstamas savarankišku teisiniu santykiu dalyviu, turinčiu teises ir pareigas bei galinčiu atsakyti už teisės pažeidimus.

2. Administracinė atsakomybė glaudžiai siejasi su baudžiamąja atsakomybe, todėl teorinis juridinio as-

mens galimumo būti administracinės atsakomybės subjektu klausimas gali būti analizuojamas pasitelkiant teorijas, nagrinėjančias juridinio asmens galimumą būti baudžiamosios atsakomybės subjektu.

3. Remiantis netiesioginės atsakomybės (*vicarious liability*) teorija, gali būti išspręsta juridinio asmens kaltės nustatymo problema – juridinio asmens kaltė nustatoma perkeliama fizinio asmens, veikusio neviršijant juridinio asmens įgaliojimų juridinio asmens vardu ir jo naudai bei padariusio administracinę teisės pažeidimą, kalte.

4. Remiantis *alter ego* (identifikacijos) teorija, gali būti išspręsta juridinio asmens kaltės nustatymo problema. Jeigu juridinio asmens „ego“ arba „directing mind“, sutapatintas su pačiu juridiniu asmeniu, veikdamas pagal savo įgaliojimus, padaro administracinę teisės pažeidimą, jo kaltė laikytina ir juridinio asmens kalte. Dėl to juridinis asmuo trauktinas administracinės atsakomybės.

5. Remiantis *corporate culture* teorija, gali būti išspręsta juridinio asmens kaltės nustatymo problema – juridinio asmens kaltė įrodoma nustatant juridinio asmens sprendimų priėmimo struktūrą, tikslus, vyraujančią mentalitetą įstatymų laikymosi atžvilgiu ir kt.

6. Pagal dabar galiojančius Lietuvos Respublikos įstatymus juridinis asmuo pripažįstamas administracinės atsakomybės subjektu. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė numatyta Administracinių teisės pažeidimų kodekso projekte.

7. Rusijos Federacijos naujame Administracinių teisės pažeidimų kodekse nustatyta administracinė atsakomybė juridiniams asmenims.

8. Prancūzijoje juridiniams asmenims už valstybės valdymo sričių teisės aktų pažeidimus skirtinguose įstatymuose numatytos administracinės sankcijos.

LITERATŪRA

1. **Mikelėnas V.** Civilinė teisė. – Kaunas: Vijusta, 1998.
2. **Abramavičius A., Mikelėnas V.** Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1998.
3. http://playmendoit.free.fr/droit_civil/nature_juridique_de_la_personne_morale.htm
4. **Friedmann W.** Legal theory. – London: Steven and Sons, 1967.
5. **Lietuvos Respublikos** civilinis kodeksas. Žin., 2000, Nr. 74–2262.
6. **Dine J.** Company law. – Macmillan, 1994.
7. **Petkevičius P.** Administracinė atsakomybė. – Vilnius: Justitia, 1996.
8. **Petkevičius P.** Administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
9. **Vansevičius S.** Valstybės ir teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2000.
10. **Abramavičius A.** ir kiti. Baudžiamoji teisė. – Vilnius: Eugrimas, 1998.
11. **Lietuvos Respublikos** baudžiamasis kodeksas. Žin., 2000, Nr. 89–2741.
12. **Lietuvos Respublikos** administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Žin., 1985, Nr.1–1.
13. **Šedbaras S.** Administracinė atsakomybė. Paskaitų konspektas. – Vilnius: LTU, 2002.
14. **Bitinaitė V.** Mokomasis anglų-lietuvių kalbų teisės terminų žodynas. – Vilnius: Eugrimas, 1999.
15. <http://www.injuryboard.com/view.cfm/Topic=26>
16. <http://www.law.ualberta.ca/alri/ulc/99pro/fcrliab.htm>
17. http://www.greco.coe.int/evaluations/seminar/Wells_revised.pdf
18. http://canada.justice.gc.ca/en/dept/pub/cc1_rpm/discussion/background.html
19. **Kanados** Aukščiausiojo Teismo byla: *Canadian Dredge & Dock Co. v. The Queen*, [1985] 1 S.C.R. 662, at p. 675.
20. **Lietuvos Respublikos** konkurencijos įstatymas. Žin., 1999, Nr. 30–856.
21. **Lietuvos Respublikos** alkoholio kontrolės įstatymas. Žin., 1995, Nr. 44–1073.
22. **Lietuvos Respublikos** administracinių teisės pažeidimų kodekso projektas.
23. http://www.medialaw.ru/e_pages/research/commentary.htm
24. <http://www.bisnis.doc.gov/bisnis/isa/020710AdmCode.htm>
25. <http://www.pwcglobal.com/ru/eng/ins-sol/publ/TaxFR/2002/FR020704.pdf>
26. <http://www.anena.net/jurisque/thesaurus/texte/respadm.htm>
27. http://playmendoit.free.fr/droit_administratif/1_autonomie_de_la_responsabilite_administrative.htm
28. <http://studility.free.fr/droit/DEUG1/Institutions%20administratives%20et%20judiciaires.htm>
29. <http://www.anena.net/jurisque/reglement3/respons/art1212p.htm>
30. http://lexinter.net/JF/responsabilite_penale_des_personnes_morales.htm
31. http://www.inrs.fr/dossiers/resp_pen2.htm
32. <http://www.business-in-europe.com/gb/them/document11248.htm>
33. http://www.centre-cired.fr/perso/quirion/quirion_assurances.PDF
34. [http://www.agcm.it/agcm_ita/OPUSCOL/COMEFUNZ.NSF/a42cbcc68dfb8f06c125677c002e142a/1e0c58bdc296599fc1256b170031a0a9/\\$FILE/fr.pdf](http://www.agcm.it/agcm_ita/OPUSCOL/COMEFUNZ.NSF/a42cbcc68dfb8f06c125677c002e142a/1e0c58bdc296599fc1256b170031a0a9/$FILE/fr.pdf)

ADMINISTRATIVE LIABILITY OF LEGAL ENTITY: PROBLEMS AND SOLUTIONS PROVING THE FAULT OF LEGAL ENTITY

Doctoral Candidate Linas Meškys
Mykolas Romeris University

Summary

Legal entities are active participants in legal relations and are able to violate laws, thus they should carry the liability. Liability of legal entities was seen as unproblematic in the civil liability context where presumption of fault exists. In liability for administrative violations (administrative liability) the principle of the presumption of innocence of a person against whom administrative violations proceedings have been initiated, exists i.e. administrative liability of legal entities shall occur if fault exists. But the elements of fault consist of human traits and a legal entity is not a human, it's rather an abstraction. The difficulty proving the fault of legal entity occurs and the theoretical question arises: how to prove the fault of legal entity.

Administrative liability is similar to criminal liability therefore these questions may be answered by using theories analyzing criminal liability of legal entities. Those theories are vicarious liability, alter ego (identification) and corporate culture theories.

Under the theory of vicarious liability, a legal entity may be liable for the acts of its employees, agents or any person for whom it is responsible. This theory might be suitable in attributing administrative liability to legal entities.

Under alter ego (identification) theory, there is an identity between the legal entity and the persons who constitute its directing mind, that is, the individuals (officers or managerial level employees) whose duties within the firm are such that in the course of their duties they do not take orders or directives from a higher authority within the organization. The commission of an offence by a person or group of persons identified with the organization therefore constitutes an offence by the corporation as well. This doctrine also might be suitable in attributing administrative liability to legal entities.

Corporate culture theory might be suitable as well in the context of administrative liability of legal entities. Under this theory the fault of legal entity might be proven directly. For the purposes of attributing liability, corporate culture refers primarily to the chain of command, the decision-making structure and the general atmosphere concerning obedience to the law. This notion, especially in the case of very large entities, considers such things as the goals pursued by the firm, the corporate setting, the organizational pressures and the prevailing mentality as factors that may have promoted the commission of an offence.

Thus, by using vicarious liability, alter ego (identification) and corporate culture theories the fault of legal entity might be established and administrative liability to legal entity might be attributed.

Theoretical conclusions might be confirmed by looking at the practical side of the problem, i.e. whether in some states (Lithuania, Russia and France) legal entities are recognized as subjects of administrative liability?

The Lithuanian Code of Administrative Violations does not expressly define that the subject of administrative liability is only an individual. The systematic analysis of Lithuanian laws showed that legal entity is recognized as the subject of administrative liability. The draft of Lithuanian Code of Administrative Violations clearly establishes administrative liability of legal entities.

The new Russian Federation Code of Administrative Violations extends administrative liability to legal entities. Liability for administrative violations shall occur if fault exists. The existence of fault is an obligatory condition for imposing administrative liability on an entity.

In France the subjects of administrative liability are only public bodies and civil servants. But private legal entities may be held liable for administrative violations. The fault of legal entities may occur by establishing the fault of representatives or the governing bodies of legal entities.

Keywords: legal entity, administrative liability, theory of vicarious liability, *alter ego* (identification) theory, corporate culture theory.